

Saydivaliyeva Xurshida Xodjiakbarovna,
yuridik fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
"Oila va xotin-qizlar" ilmiy-tadqiqot instituti bo'lim boshlig'i

GENDER TENGLIKKA ERISHISHDA TAHLILiy USUL VA VOSITALARNING AHAMIYATI

Annotatsiya. Maqolada inson huquqlarining ajralmas qismi bo'lgan gender tengligi muammosining ijtimoiy-huquqiy jihatlarini tahlil qilinib, gender tengligiga erishishning dolzarbligi, bu borada amalga oshirilayotgan ishlar, gender tengligiga erishishning monitoring usul hamda vositalari, gender ekspertiza tushunchasi zarurati va uning turlari, gender audit yoritilib, bu boradagi xorijiy davlatlar tajribasi keltirib o'tiladi.

Tayanch so'zlar: gender, inson huquqlari, erkaklar va ayollar uchun teng huquq va imkoniyatlar, xalqaro huquq, gender ekspertiza, gender audit, barqaror rivojlanish maqsadlari, xorijiy tajriba, modellar.

Аннотация. В статье анализируются социально-правовые аспекты проблемы гендерного равенства, которая является неотъемлемой частью прав человека. Освещены результаты проведенных работ по актуальности достижения гендерного равенства, методы и инструменты мониторинга достижения гендерного равенства, необходимость понятия гендерной экспертизы, ее виды и гендерный аудит. Приводится также опыт зарубежных стран в этом отношении.

Ключевые слова: гендер, права человека, равные права и возможности мужчин и женщин, международное право, гендерная экспертиза, гендерный аудит, цели устойчивого развития, зарубежный опыт, модели.

Annotation. The article analyzes the social and legal aspects of the problem of gender equality, which is an integral part of human rights. The results of the work done on the relevance of achieving gender equality, methods and tools for monitoring the achievement of gender equality, the need for the concept of gender expertise, its types and gender audit are highlighted. The experience of foreign countries in this respect is also presented.

Key words: gender, human rights, equal rights and opportunities for men and women, international law, gender expertise, gender audit, sustainable development goals, foreign experience, models.

Kirish. Bugungi kunga kelib ijtimoiy hayotning asosiy sohalarida gender tengligiga erishish hamda uni jamiyatda ta'minlash kun tartibiga qo'yilayotgan asosiy maqsadlardan biriga aylanib bormoqda. BMT Bosh Assambleyasining 2015-yilning sentabrida Barqaror rivojlanish bo'yicha o'tkazilgan sammitida 70-son rezolyutsiyasi qabul qilinib, 17 ta maqsadga erishish bo'yicha 169 ta maqsadli vazifa tasdiqlangan. Bevosita barqaror rivojlanish sohasidagi 5-maqsad Gender tenglikni ta'minlash, barcha xotin-qizlarning huquq va imkoniyatlarini kengaytirishga erishishdan iborat.

Xususan, mamlakatimizda so'nggi yillarda gender tenglik tamoyilini jamiyatga singdirish bilan bog'liq amalga oshirilayotgan islohotlar diqqatga sazovordir. Jumladan, 2016-yildan bugungi kunga qadar gender tenglikni ta'minlash, xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash, ularning davlat va jamiyat boshqaruvidagi rolini oshirish bo'yicha O'zbekiston Respublikasining 2 ta Qonuni, Prezidentning 9 ta Farmon va qarori, Hukumatning 18 ta qarori qabul qilindi, O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senatining tegishli qarori bilan "2030-yilga qadar O'zbekiston Respublikasida gender tenglikka

erishish strategiyasi” ishlab chiqilib¹, hayotga tatbiq etilmoqda.

Jamiyatda gender tenglik tamoyilini singdirish va tatbiq etish, albatta, oson kechadigan jarayonlardan emas, bu borada “gender tenglik” tushunchasining talqini bilan bog‘liq bo‘lgan bahsli, stereotipli munozaralar, faqat ayol huquqlarini himoya qilish deb tushunish holatlari uchrab turgan bo‘lsa, ikkinchi tomondan, amaliyotda normativ huquqiy hujjatlar bilan hayotga tatbiq qilinib kelinayotgan gender tengligining talablari, o‘z navbatida, muayyan tarzda yangi mexanizm va chora-tadbirlarni ham joriy qilishni va o‘ziga xos tarzda kuzatuv, tahlil ishlarini amalga oshirishni taqozo etadi. Bular orasida gender statistika, gender ekspertizasi, gender audit kabi yangi kuzatuv tahlil usullariga ham ehtiyoj tug‘ilmoqda, shu bilan birga, ularni o‘zbek jamiyatida to‘g‘ri tatbiq etish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Xususan, yuqorida nomi tilga olingan gender tenglikka erishish strategiyasida bir necha marta turli sohalar kesimida gender ekspertizani joriy etish zarurligi belgilab berilgan. Shu o‘rinda gender ekspertiza o‘zi nima va uning qanday turlari mavjud degan savol paydo bo‘lishi tabiiy.

Asosiy qism. Gender ekspertiza bu turli yo‘nalishlar bo‘yicha mahsulotlar (normativ-huquqiy hujjatlar, OAV materiallari, reklamalar, maktab darsliklari, o‘quv-uslubiy materiallar va boshqalar) va ularning loyihalarining gender tengligini ta‘minlash tamoyillariga muvofiqligi bo‘yicha tahlil qilishni bildiradi. Bugungi kunda gender ekspertiza deganda, ko‘p hollarda normativ-huquqiy hujjatlarning ekspertizasi tushuniladi. Qolaversa, so‘nggi yillarda media mahsulotlarning gender ekspertizasi hamda ta‘lim sohasida gender ekspertiza tushunchalari ham iste‘molga kirib keldi, bundan tashqari, gender audit tushunchasi mavjud bo‘lib, u ko‘proq gender byudjetlashda va mehnat jamoalarida gender tengligiga rioya qilish holatlari bo‘yicha o‘tkaziladi.

O‘zbekiston Respublikasining 2019-yil 2-sentabrdagi “Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to‘g‘risida”gi O‘RQ-562-sonli Qonunining 3-moddasiga asosan **gender-huquqiy ekspertiza** — normativ-huquqiy hujjatlarni hamda ularning loyihalarini xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar

kafolatlarini ta‘minlash prinsiplariga muvofiqligi yuzasidan tahlil qilish ekanligi belgilangan². Normativ-huquqiy hujjatlarni gender ekspertizadan o‘tkazish ko‘plab rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar tomonidan qo‘llanib keladi. Masalan, Kanadada 1998-yildan boshlab boshqaruv jarayonida va normativ-huquqiy hujjatlarda gender tamoyilining buzilmasligini ta‘minlash maqsadida gender analiz — ekspertiza o‘tkazish amaliyoti joriy etilgan. Mazkur gender analizni amalga oshirish bo‘yicha maxsus metodika ishlab chiqilgan bo‘lib, ekspertiza to‘qqiz bosqichda amalga oshiriladi. Gender ekspertiza jarayonida normativ-huquqiy hujjatni joriy holatga nisbatan, lingvistik va to‘liq tahlili amalga oshiriladi, agarda gender tengligi tamoyilining buzilishi aniqlanadigan bo‘lsa, normani to‘g‘rilash uchun takliflar kiritiladi, xulosalar va tavsiyalar tayyorlanadi³.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 30-martdagi 192-sonli qarori bilan tasdiqlangan “Normativ-huquqiy hujjatlar va ularning loyihalarini gender-huquqiy ekspertizadan o‘tkazish tartibi to‘g‘risida”gi Nizomning 5-bandida keltirilgan gender-huquqiy ekspertizasining vazifalari quyidagilardan iborat:

- gender sohasidagi normativ-huquqiy tartibga solish bilan bog‘liq hamda qabul qilinadigan qarorlarning asoslilikini va ishonchliligini ta‘minlovchi obyektiv faktlarni belgilash;
- normativ-huquqiy hujjatlar loyihalarini qabul qilinishida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan oqibatlarini inson huquqlari va gender tenglikka rioya etish, shuningdek, amalda qo‘llash mexanizmlarini kafolatlash va ta‘minlash nuqtayi nazaridan tahlil qilish va baholash;
- normativ-huquqiy hujjatlar va ularning loyihalaridagi qoidalarning gender tenglik prinsiplariga salbiy ta‘sirining oldini olish (ogohlantirish);
- gender tenglikni ta‘minlash sohasidagi qonunchilikni takomillashtirishga qaratilgan takliflar ishlab chiqish;
- gender-huquqiy ekspertiza sohasida maxsus bilimlarni talab qiladigan masalalarni tushuntirish;

² Ўзбекистон Республикасининг “Хотин-қизлар ва эркеклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар кафолатлари тўғрисида”ги Қонуни// <https://lex.uz/ru/docs/4494849>

³ Кабышев С. В. Канадский опыт гендерной экспертизы правовых актов //Юридическая наука и практика: Вестник Нижегородской академии МВД России. 2014. — №. 3 (27). — С. 20-24.

¹ “2030 йилга қадар Ўзбекистон Республикасида гендер тенгликка эришиш стратегиясини тасдиқлаш ҳақида”ги Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенатининг қарори. СҚ-297-IV-сон 28.05.2021 (<https://lex.uz/docs/5466673>)

- normativ-huquqiy hujjatlarning va ular loyihalarining gender-huquqiy ekspertizasi davlat organlari va boshqa tashkilotlar tomonidan faoliyatning tegishli yoʻnalishlari boʻyicha oʻtkaziladi.

Normativ-huquqiy hujjatlar va ularning loyihalarini gender huquqiy ekspertizasidan oʻtkazish quyidagilarga qaratilgan⁴:

- ✓ jins boʻyicha bevosita va bilvosita kamsitish imkonini yaratadigan normativ-huquqiy hujjatni yoki uning loyihasini xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlarini taʼminlash prinsiplariga (keyingi oʻrinlarda — gender tenglik prinsiplari) muvofiq emasligini aniqlashga;
- ✓ jinsi boʻyicha bevosita yoki bilvosita kamsitish imkonini yaratadigan normativ-huquqiy hujjat loyihasini qabul qilish oqibatlarini umumiy baholashga;
- ✓ normativ-huquqiy hujjatlarni qoʻllash jarayonida yuzaga kelishi mumkin boʻlgan va kamsitish xususiyatiga ega xavflarni aniqlashga;
- ✓ jinsi boʻyicha bevosita yoki bilvosita kamsitishga yoʻl qoʻyadigan va aniqlangan normalarni bartaraf etishga yoʻnaltirilgan tavsiyalarni ishlab chiqishga.

Normativ-huquqiy hujjat yoki uning loyihasi xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlarini taʼminlash prinsiplariga nomuvofiqligi aniqlangan taqdirda gender-huquqiy ekspertiza xulosasi ushbu normativ-huquqiy hujjatni ishlab chiqqan yoki qabul qilgan organga koʻrib chiqish uchun yuboriladi. Gender-huquqiy ekspertiza Adliya vazirligi tomonidan oʻtkaziladi.

Media mahsulotlarining gender ekspertizasi – ommaviy axborot vositalarida taqdim etilayotgan matn, audio, video va boshqa shakllardagi media (koʻrsatuvlar, kinofilm, musiqiy klip va boshqalar) hamda reklama mahsulotlarini gender tengligi prinsiplariga muvofiqligi yuzasidan tahlil qilish.

Media mahsulotlarining gender ekspertizasidan oʻtkazilishi ommaviy axborot vositalarida oila va jamiyatdagi xotin-qizlar hamda erkaklarning rolini aks ettirishda anʼanaviy qarashlar, gender stereotiplarining salbiy taʼsirini kamaytirishga,

⁴ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ва уларнинг лойиҳаларини гендер-ҳуқуқий экспертизадан ўтказиш тартиби тўғрисида”ги Низомни тасдиқлаш ҳақида Қарори// <https://lex.uz/docs/4777291>

mavjud televideniye, radio, bosma va elektron ommaviy axborot vositalarida xotin-qizlarning jamiyat rivojiga qoʻshayotgan hissasi yetarli darajada yoritilishiga olib keladi. Media mahsulotlarini gender ekspertizadan oʻtkazish boʻyicha rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarning tajribasi turli-tuman boʻlib, har bir davlat ushbu yoʻnalishga gender tengligini taʼminlash boʻyicha siyosatining ajralmas qismi sifatida qaraydi.

Gender ekspertizasi va monitoringini yuritish jahonning koʻplab mamlakatlarida amalga oshiriladi. Xususan, **Shvetsiyada** media sohasida gender ekspertizani amalga oshirishda **NNTlar** faol ishtirok etadi. Masalan, **2010-yil mart oyida Lina Thomsgård** tomonidan tashkil etilgan **“Equalisters” (“Rättviseförmedlingen”)** harakati media mahsulotlarida gender tamoyiliga amal qilinishi boʻyicha ekspertlar roʻyxatini shakllantirdi va ularning faoliyatini muvofiqlashtirdi. Mazkur jamiyatning mediakontentidagi gender ekspertizasi quyidagi qismlarni oʻz ichiga oladi⁵:

1. Turli kontekstlardagi genderga oid munosabatlarni hisobga oladi.

2. Gender meʼyorlarining buzilishi boʻyicha keyslarni ajratib oladi.

3. Jamoatchilik diqqatini jalb qiladi.

Shvetsiyada media mahsulotlarini tayyorlashda ayollar obrazlarining sonini va ahamiyatini oshirishga alohida eʼtibor qaratiladi. Masalan, kino, televideniye, kiber oʻyinlardagi asosiy qahramonlar orasida ayollarning oʻrni soʻnggi yillarda bir necha marotabaga oʻsgan. Bunga asosiy sabablardan biri sifatida mazkur media mahsulotlarini ikki jins vakillari tomonidan tayyorlashda **teng ravishda moliyalashtirish tashabbusi** amalga oshirilishini koʻrsatish mumkin.

Gender tengligi boʻyicha Yevropa instituti (EIGE) maʼlumotlariga koʻra, **2017-yilda** Ylga aʼzo mamlakatlar ichida faqatgina **Shvetsiyada** mavjud televideniye faoliyatida **qaror qabul qilishda ayollarning ishtiroki** indikatorining barcha koʻrsatkichlari boʻyicha Yevropa Ittifoqi umumiy koʻrsatkichlaridan koʻra **yuqoriroq** boʻlgan. OAV boshqaruvida **ayollar soni va ishtirokining ortishi** esa media kontentda gender tengligining taʼminlanishi, ayollar va erkaklarning mavjud materiallardagi ishtirokining ortishiga olib keladi, deb hisoblash mumkin.

Shvetsiya OAVda ayollarning turli kamsitilish, tazyiq va zoʻravonlik holatlarini hikoya qilish,

⁵ <https://rattviseformedlingen.se/equalisters/>, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/596839/IPOL_STU\(2018\)596839_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/596839/IPOL_STU(2018)596839_EN.pdf)

gender tengsizlik muammosiga jamoatchilikning e'tiborini qaratish uchun **#MeToo** va **#deadline** kampaniyalari olib borilgan. Mazkur kampaniyalar doirasida gender zo'ravonlik, xususan jismoniy, jinsiy zo'ravonlik holatlariga duch kelgan ayollar o'zlarining boshlaridan o'tkazganlarini hikoya qilib berishgan.

Ad Watch kampaniyasi Shvetsiyada OAVdagi gender tengsizlikni targ'ib qiluvchi reklamalar haqida xabar berishga mo'ljallangan kampaniya hisoblanadi. **Shvetsiya ayollar lobbisi (The Swedish Women's Lobby)** bunday reklama haqida **Shvetsiya reklama ombudsmani (The Swedish Advertising Ombudsman)**ga xabar beradi va ombudsman reklama ortida turgan kompaniya bilan bog'lanadi va tegishli tartibda choralarni amalga oshiradi.

Avstriyada⁶ gender tengligini **media mahsulotlari**, xususan, **reklamalarda** aks etishi bilan bog'liq jarayon qator **davlat va nodavlat tashkilotlari** tomonidan amalga oshiriladi. Avstriyada **Matbuot kengashi (Presserat)** va **Reklama standartlari kengashi (Werberat)** tomonidan media mahsulotlarida gender diskriminatsiyaning oldini olish bo'yicha modda kiritilgan bo'lib, u axloq kodeksi asosida faoliyat olib boradi. Ular kodeks doirasida cheklangan sanksiyalar qo'llashlari ham mumkin.

Matbuot kengashi (Presserat) matbuotga hisobot berish bo'yicha **ko'rsatmalar** beradi, ular orasida **ayollar haqida hisobot berish** to'g'risidagi ma'lumot mavjud. Biroq, bu **ixtiyoriy** bo'lib, unda ommaviy axborot vositalari ishtirok etishi yoki ishtirok etmasligi ham mumkin.

Avstriyaning **Milliy teleradiokompaniyasi (ÖRF)** o'z-o'zini tartibga solishning nisbatan kuchli tizimiga ega, shu jumladan, translyatsiya tarkibidagi gender tengligi bo'yicha keng ko'rsatmalar va (qonuniy talablarga muvofiq) **“gender tengligi rejasi”**ga ega. Bu esa milliy telekanallar va radiokanallar tomonidan taqdim etilayotgan mediakontentning Milliy teleradiokompaniya tomonidan gender ekspertizadan o'tkazilishini va sifatli kontent taqdim etilishini ta'minlaydi. Lekin mazkur tizim faqatgina **davlat kanallari** uchun amal qiladi, xususiy kanallar uchun emas.

Gender ekspertizaning yana bir turi ta'lim jarayoni bilan bog'liq o'quv materiallari va

umumiy jarayonni gender ekspertizadan o'tkazish hisoblanadi. **Ta'limda gender ekspertiza** – ta'limning turli bosqichlarida foydalaniladigan o'quv dasturlari va darsliklar, o'quv qo'llanmalari hamda boshqa shakldagi o'quv adabiyotlarini gender tengligi prinsiplariga muvofiqligi yuzasidan tahlil qilish, shuningdek, darsliklarni ishlab chiqish jarayonini tahlil qilish orqali gender nomutanosibligi manbalarini aniqlash, ta'limning mazmunida erkaklar va ayollar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar yaratilganligi bo'yicha axborotlarning aks etishini o'rganish.

Ta'lim, xususan, maktab ta'limi va uning o'quv adabiyotlari faqatgina bilim bermaydi, shu bilan bir qatorda, jamiyatdagi turli **stereotiplarning shakllanishi**, bolalar ongida jamiyatning tuzilishi haqidagi qarashlarning rivojlanishiga sabab bo'ladi. Ta'limdagi o'quv dasturlari, darsliklar, o'quv qo'llanmalari, uslubiy qo'llanmalar, tarqatma materiallar va boshqa **o'quv adabiyotlari bolalar dunyoqarashiga katta ta'sir etadi**. Ularda gender tengligi tamoyillarining aks etishini tahlil qilish, ta'limda gender ekspertizani amalga oshirish jamiyatda gender tengligi ta'minlanishiga olib keladi. **O'zbekistonda** maktab, professional va oliy ta'lim tizimida foydalaniladigan o'quv dasturlari, darsliklar, o'quv adabiyotlari **to'liq gender ekspertizadan o'tkazilmagan**. Qolaversa, ta'lim tizimining **maktabgacha ta'lim va umumiy o'rta ta'lim bosqichidagi** bog'cha tarbiyachilari, maktab o'qituvchi va xodimlarining aksariyatini **ayollar** tashkil etadi. Masalan, **2019–2020-o'quv yilida umumiy o'rta ta'lim maktablarida** tahsil bergan **481 604 o'qituvchining 69,1 foizini yoki har 10 tadan 7 tasini ayol o'qituvchilar** tashkil etgan⁷. **2021-yilda** bu ko'rsatkich **70,3 foizni tashkil etgan**⁸. Bu esa ta'lim berish jarayonida o'qituvchilar orasida gender nomutanosiblikka olib keladi.

Butun dunyo bo'ylab **UNESCO** tomonidan turli davlatlar hukumatlari bilan hamkorlikda **ta'limda gender ekspertiza** amalga oshirib kelinadi. O'z navbatida, turli **tadqiqotchilar, davlat va nodavlat tashkilotlari** tomonidan **mustaqil** gender ekspertiza amalga oshirilishi ham mumkin.

Masalan, **Pokiston** ta'lim tizimida gender tengligini tahlil qilish masalasi **2015-yilda**, ya'ni **1990-yildagi Jomtein deklaratsiyasi va 2000-yildagi Dakar harakatlar dasturi** ratifikatsiyasidan so'ng kun tartibiga chiqdi. Hukumat tomonidan **UNESCO** bilan hamkorlikda Milliy o'quv dasturlari **6 ta fan** (ingliz tili, urdu tili, tabiiy

⁶ https://www.werberat.at/layout/ETHIK_KODEX_6_2012_EN.pdf; [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/596839/IPOL_STU\(2018\)596839_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/596839/IPOL_STU(2018)596839_EN.pdf); Ross K., Padovani C. (ed.). Gender equality and the media: A challenge for Europe. – Routledge, 2016.

⁷ <https://uzedu.uz/oz/statistika>

⁸ <https://lex.uz/docs/-5466673>

fan, matematika, ijtimoiy fanlar va islomiy fan) bo'yicha **194 ta darslikning** mazmuni tahlil qilindi, darslikning mualliflari o'rganildi, **4 ta viloyatdagi 24 ta maktabning**, direktorlari, o'qituvchilari, o'quvchilari va ota-onalar bilan suhbat o'tkazildi. Tadqiqot natijasiga ko'ra, Milliy o'quv dasturida tanlangan oltita fandan **kamida uchtasida erkak** jinsiga kuchli e'tibor qaratilgan. O'quv dasturiga kiritilgan 251 nafar shaxslar ro'yxatidan atigi **7,7% i ayollar** bo'lib, ularning aksariyati musulmonlar tarixiga tegishli. Subkontinentning tarixiy shaxslarida atigi **0,9% ayollar, 9,2% Pokistondan va 3,7% dunyoning qolgan qismidan bo'lgan**. O'quv dasturi tuzishda vazirlik tomonidan taqdim etilgan darsliklarni ishlab chiquvchilar uchun ko'rsatmalarda gender tengligini ta'minlash bo'yicha **ko'rsatmalar** mavjud emas.

Ta'limdagi mavjud gender muammolari jamiyatda gender tengligini ta'minlashda katta muammolarga olib kelishini anglagan holatda, tadqiqot natijasida **har yili nashr qilinayotgan darsliklar** va boshqa o'quv materiallaridan erkaklar hamda ayollar uchun teng imkoniyatlarning aks etishi, har yili darsliklar, o'quv dasturlari hamda ularni tayyorlovchi **mualliflar jamoasini gender ekspertizadan** o'tkazish belgilab berilgan⁹.

Gender audit – gender byudjetlashtirish va gender ekspertiza jarayonlarining bir qismi hisoblanib, gender jihatlarini inobatga olgan holatda byudjetlashtirish va mablag'larni yo'naltirishdan so'ng ajratilgan mablag'larning gender tengligi tamoyilini ta'minlash bo'yicha mavjud qonun va qonunosti hujjatlariga qay darajada to'g'ri yo'naltirilganligini o'rganish, mavjud hisobotlarni gender ekspertizadan o'tkazish, shu yo'nalish bo'yicha audit tekshiruvini o'tkazishni ifodalaydi. Gender audit mohiyatin "ijtimoiy audit" bo'lib, u an'anaviy "moliyaviy audit"dan farqli ravishda **"sifat auditi"** toifasiga kiradi, u faqatgina **moliyaviy hisobotlar va holatni** emas, balki tashkilotning **boshqaruv jarayoni** va barcha darajadagi **ijtimoiy munosabatlarda** gender tenglik normalariga amal qilinishini ham taftish qiladi. Gender audit aksariyat rivojlangan mamlakatlarning gender siyosatida ajralmas ahamiyat kasb etadi.

1999 yilda Ayollar taraqqiyoti komissiyasi (Commission on the Advancement of Women – CAW) tomonidan **Gender integratsiya konsepsiyasi** (The CAW's Gender Integration Framework (GIF)) ishlab chiqilgan bo'lib, mazkur konsepsiya **to'rt tarkibiy qismdan** iborat: **siyosiy**

⁹ <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000216890>

iroda, texnik imkoniyat, javobgarlik yoki mas'uliyat va korporativ madaniyatni o'z ichiga oladi.

Gender auditni o'tkazish, muddati va tartibi bo'yicha ko'plab xalqaro tavsiyalar Xalqaro mehnat tashkiloti tomonidan tayyorlangan tavsiyalarda fuqarolik jamiyatining mustaqil institutlari, nodavlat notijorat tashkilotlari hamda katta korxona va tashkilotlar uchun gender auditni o'tkazish tavsiyalari beriladi.

Buyuk Britaniyada gender audit va gender siyosatning amalga oshirishini ekspertizadan o'tkazish vazifasi **kasaba uyushmalari** (trade unions) tomonidan amalga oshiriladi. O'ziga xos jihati shundan iboratki, Buyuk Britaniyada kasaba uyushmalari faqatgina nodavlat tashkilotlarda emas, balki **davlat organlarida** ham gender audit o'tkaza oladi. Davlat siyosatining talabi o'laroq, agarda davlat tashkiloti **"yaxshi" ish beruvchi** sifatida baholanishni istasa, kasaba uyushmalari tomonidan gender audit o'tkazishni ta'minlashi va mazkur auditning natijalarini sinchiklab o'rganib, tavsiyalarni **o'z faoliyatida joriy etishi** talab qilinadi. Bunga misol tariqasida, **sog'liqni saqlash tizimida** faoliyat yuritayotgan ayol xodimlarga erkak xodimlar bilan **teng oylik maosh to'lanishi** bilan bog'liq bo'lgan gender auditning xulosasi ko'plab muzokaralardan so'ng ta'minlanishga erishilganligini ko'rsatishimiz mumkin¹⁰.

Shvetsiya odatda gender moliyalashtirish bo'yicha hisobot yoki auditni amalga oshirish, monitoring qilish va audit qilishda **eng kuchli talablarga ega mamlakat** sifatida e'tirof etiladi. Mazkur davlatda gender monitoring va audit jarayonlarining ikkisi ham **kasaba uyushmalari** tomonidan amalga oshirilib, gender audit **davlat va xususiy sektorni** o'z ichiga qamrab oladi. Shvetsiyada kasaba uyushmalari **to'g'ridan to'g'ri** gender bilan bog'liq ishhaqi masalalarini tahlil qilish va harakat rejalarini shakllantirish bilan shug'ullanadi¹¹. Gender audit o'tkazishda ular uchun hukumat ruxsati talab qilinmaydi.

Xulosa. Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash o'rinliki, turli yo'nalishlar bo'yicha gender ekspertizaning amalga oshirilishi gender tengligi

¹⁰ CLOSING THE GENDER PAY GAP. WHAT ROLE FOR UNIONS? P. 28. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_dialogue/---actrav/documents/publication/wcms_684156.pdf

¹¹ CLOSING THE GENDER PAY GAP. WHAT ROLE FOR UNIONS? P. 28. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_dialogue/---actrav/documents/publication/wcms_684156.pdf

tamoyilining to'g'ri hamda xalqaro standartlarga mos ravishda joriy qilinishida katta rol o'ynaydi. Jumladan, normativ-huquqiy hujjatlarning gender ekspertizasi mavjud qonunchilikda ayollar va erkaklar uchun tenglikning ta'minlanishini nazorat qilsa, ta'limdagi gender ekspertiza hamda mediada gender ekspertiza yosh avlodda, shuningdek, iste'molchilarda gender tenglik bo'yicha to'g'ri qarashlar va qadriyatlar tizimining shakllanishiga

xizmat qiladi. Gender audit moliyalashtirish masalalarida hamda byudjetni gender tamoyillari asosida to'g'ri taqsimlanishini tahlil qilib berishda muhim sanaladi. Muhimi, mazkur vosita va usullarni joriy qilishda normativ huquqiy hujjatlar bilan mustahkamlash hamda bu boradagi vakolatli organlarni to'g'ri tayinlash, mazkur tahlillarni amalga oshirish imkoniyatiga ega bo'lgan malakali kadrlarni tayyorlash dolzarbligini saqlab qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2022–2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида” 2022 йил 28 январдаги ПФ-60-сон қарори // <https://lex.uz/ru/docs/5841063>
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Оила ва хотин-қизлар билан ишлаш, маҳалла ва нурунийларни қўллаб-қувватлаш тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” 2022 йил 1 мартдаги ПФ-81-сон Фармони // <https://lex.uz/ru/search/>
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Оила ва хотин-қизларни тизимли қўллаб-қувватлашга доир ишларни янада жадаллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” 2022 йил 7 мартдаги ПФ-87-сон Фармони // <https://lex.uz/ru/docs/5899498>
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Оила ва хотин-қизлар давлат қўмитаси фаолиятини ташкил этиш тўғрисида” 2022 йил 1 мартдаги ПҚ-146-сон қарори // <https://lex.uz/ru/docs/5884084>
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Зўрлик ишлатишдан жабр кўрган хотин-қизларни реабилитация қилишга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” 2021 йил 19 майдаги ПҚ-5116-сон қарори // <https://lex.uz/ru/docs/5426644>
6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш, уларнинг жамият ҳаётидаги фаол иштирокини таъминлаш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” 2021 йил 5 мартдаги ПҚ-5020-сон қарори // <https://lex.uz/ru/docs/5320582>
7. “2030 йилга қадар Ўзбекистон Республикасида гендер тенгликка эришиш стратегиясини тасдиқлаш ҳақида”ги Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенатининг қарори. СҚ-297-IV-сон 28.05.2021 (<https://lex.uz/docs/5466673>)
8. Ўзбекистон Республикасининг “Хотин-қизлар ва эркеклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар кафолатлари тўғрисида”ги Қонуни // <https://lex.uz/ru/docs/4494849>
9. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ва уларнинг лойиҳаларини гендер-ҳуқуқий экспертизадан ўтказиш тартиби тўғрисида”ги Низомни тасдиқлаш ҳақида қарори // <https://lex.uz/docs/4777291>
10. Кабышев С. В. Канадский опыт гендерной экспертизы правовых актов //Юридическая наука и практика: Вестник Нижегородской академии МВД России. – 2014. – №. 3 (27). – С. 20-24.
11. <https://rattviseformedlingen.se/equalisters/>, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/596839/IPOL_STU\(2018\)596839_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/596839/IPOL_STU(2018)596839_EN.pdf)
12. https://www.werberat.at/layout/ETHIK_KODEX_6_2012_EN.pdf; [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/596839/IPOL_STU\(2018\)596839_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/596839/IPOL_STU(2018)596839_EN.pdf); Ross K., Padovani C. (ed.). Gender equality and the media: A challenge for Europe. – Routledge, 2016.
13. <https://uzedu.uz/oz/statistika>
14. <https://lex.uz/docs/-5466673>
15. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000216890>
16. CLOSING THE GENDER PAY GAP. WHAT ROLE FOR UNIONS? P. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_dialogue/---actrav/documents/publication/wcms_684156.pdf
17. <https://t.me/davlatqomita>